

בישול בחמה ותולדותיה²

(א) בתוספות [שבת מ"ח ע"א] מובא:

"אומר רבינו שמואל דמותר לשום תפוחים אצל האש סמוך לחשכה אע"פ שלא יוכלו לצלות מבע"י דנאכלין טפי כמו שהן חיון מתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי דשרי. ואע"ג דבפ"ק (ד' יט:) תנן אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבע"י אע"פ שפעמים אוכלים בצל חי מ"מ אינו ראוי לאכול חי כמו תפוחים ורוצה להפיג הריפותן ולמתקן בבישולו. ואם הטמין תפוחים עם הקדרה אסור להחזיר כרים וכסתות על הקדרה שעמחן או להוסיף על אותן כרים אע"ג דאם אין שם תפוחים מותר להחזיר כדתנן בפירקין (ד' נא.) כסחו ונתגלה מותר לכסותו ולהוסיף נמי אמרינן בגמרא (שם.) אם בא להוסיף מוסיף כשיש עם הקדרה תפוחים אסור דאם מחזיר קודם שנתבשלו נמצא מבשל בשבת".

האגלי טל (מלאכת האופה ס"ק י"ט אות ג') הוכיח בדעת התוס' שבישול תפוחים בשבת הוא איסור דאורייתא. כל דבר שאיסור בישולו מדרבנן מותר להחזיר עליו את כיסויו ורק להוסיף אסור. וממה שנאסרה החזרת כרים וכסתות עליהם בשבת קמ"ל שאיסור בישולם מהתורה. אמנם, מותר להשהותם מבעוד יום וזאת מכיון שאין חשש שמא יחתה כי אין אדם כהול עליהם כיון שראויים לאכילה (דלא גרעו ממאב"ד).

הרמב"ם כתב (פ"ט ה"ג) שהמבשל דבר שאין צריך בישול כלל פטור. הרב המגיד פירש שמקור הדין הוא מן המחלוקת (מ' ע"ב) בשמן אם יש בו משום בישול אם לאו, ולמ"ד שמן אין בו משום בישול מותר לחממו כנגד המדורה אפילו יותר מכדי יד סולדת. ואם כן כל דבר שאינו צריך בישול אין בו בישול לדברי הכל. וקשה לפי זה מדוע אין הבישול מותר לכתחילה? וצריך לומר שהדבר נאסר משום איסור חזרה, כמו במקום שהאוכל כבר מבושל אלא שיש חשש מחזי כמבשל. וא"כ כשם שכל איסור חזרה הוא דווקא ע"ג האש, אבל ע"ג מיחם שרי, ה"ה בתפוחים – אם נאמר שהם נחשבים לדבר שאין בו בישול – לדעת הרמב"ם יהיה מותר להניחם בשבת ע"ג מיחם ע"מ שיתבשלו, שלא כדברי התוספות.

(ב) הרמב"ם (כפרק ט') מביא בהלכה א' את דין הבישול, ובהלכה ב' שאף בישול בתולדות האור אסור כמו באש עצמה. בהלכה ג' מובא פטור הבישול בתולדות חמה ומיד אח"כ דן הרמב"ם במבשל דבר שא"צ בישול כלל:

"המפיק את הביצה בבגד חם או בחול ובאבק דרכים שהן חמים מפני השמש אע"פ שנצלית פטור, שתולדות חמה אינם כתולדות האש, אבל גזרו עליהן מפני תולדות האור, וכן המבשל בחמי טבריה וכיוצא בהם פטור.

² סיכום שיעור כללי שהועבר בישיבה בזמן חורף התש"ס.

קוּבֵין שִׁפְתֵי כֹהֵן

המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור".

ולכאורה מקומה של הלכה זו אינו בפטורי הבישול אלא בהגדרת הבישול בהלכה א' אפ"ל שהרמב"ם כתב אותן יחד מפני ששתיהן פטורי שבת. אולם קשה לתרץ כן כיון שכ"א מהם נאסר מסיבה אחרת. וכך בה"ד הרמב"ם ממשיך בחיובים, כך שא"א לומר שעד עתה מנה את הפטורים ועתה את החיובים? לכן צ"ע אם יש קשר בין בישול בתולדות חמה לבין דבר שא"צ בישול כלל.

כ"כ קשה לשונו של הרמב"ם "דבר שאינו צריך בישול כלל". ישנה לשון אחרת בגמ' המובאת בהלכות מאכלות אסורות (פי"ז הלכה י"ד, כ"ב): "דבר הנאכל כמות שהוא חי" שאין בו בישולי עכו"ם, ומדוע לא נקט בה? אמנם האו"ז (הובאו דבריו באגלי טל שם) כותב שא"א להשוות ביניהם כיוון שמים שחיים גוי מותרים (שבת נ"א ע"א), ואילו חימום מים בשבת אסור. נכון שאי אפשר לקרוא למים "דבר שאין צריך בישול כלל" כיוון שהם זקוקים להרתחה אף שניתן גם לשתות אותם לא מבושלים. וצריך לברר את גדר "דבר שאין צריך בישול כלל", ואת החילוק בינו לבין "דבר הנאכל כמות שהוא חי" לדעת הרמב"ם.

ג) בדף ל"ח ע"ב במשנה:

"אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרין, ורבי יוסי מתיר. ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה. מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים: אם בשבת - כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה. אם ביום טוב - כחמין שהוחמו ביום טוב, ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה".

ובגמרא בדף ל"ט ע"א:

"והכי קאמרי ליה רבנן לרבי יוסי: הא מעשה דאנשי טבריא דתולדות חמה הוא, ואסרי להו רבנן! - אמר להו: ההוא - תולדות אור הוא, דחלפי אפיתחא דגיהנם".

המושג "אפיתחא דגיהנם" טעון הסבר. וגם אם נקבל את ההבנה הפשוטה, מדוע שנגדיר שאש הגיהנם בוערת ע"י עצים, שהרי דווקא אש של עצים קרויה אש?

רש"י בדף ל"ט ע"א ד"ה "דשריי", פירש שכחמה עצמה מותר לבשל כיון "דאין דרך בישולו בכך". ואעפ"י ששינוי אסור מדרבנן "חמה באור לא מיחלפה דליגזר הא אתו הא". והקשה באגרות משה (או"ח ח"ג סימן נ"ב) הרי בהכרח יש דרך לבשל בחמי טבריה, שאל"כ לא היה ר' יוסי מחייב על כך, ואם כן מדוע לרבנן אין דרך בישול בכך כמו בתולדות חמה שאין בהם בישול מן התורה, ומדוע לא נאמר שבישול בחמי טבריה ובחמה יהיה תולדה לבישול באש? עוד הקשה באגלי טל (ס"ק מ"ד) שהרי אנו אוסרים

קוּבֵץ שִׁפְתֵי כְהֵן

לעשות מלאכה בשינוי גם כאשר השינוי הוא גדול כ"כ שלא יבואו להחליפו בדרך הרגילה? ויש להוסיף ולהקשות שההבדל בין בישול בחמה לבישול באש אינו חייב להיות שינוי שניכר כ"כ?

ד) ישנם שני סוגי שינויים במלאכה. ישנו שינוי שהמלאכה נעשתה אלא שלא נעשתה כדרכה. וישנו שינוי שהמלאכה כלל לא נעשתה אלא האנשים שאין להם הבנה מהי המלאכה מועים לחשוב שהיא נעשתה. במקרה כזה חכמים יגזרו רק אם יש מקום למעות ולעשות את המלאכה. דוגמה לכך אפשר להביא מדין כיבוי נרות על ידי גוי בשבת. במכילתא דר' ישמעאל (בא פרשה ט') מובא:

"כל מלאכה לא יעשה בהם. לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך. אתה אומר בן או אינו אלא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ויעשה גוי מלאכתך? ת"ל ששת ימים תעשה מלאכה וגו' (שמות לה ב) הא למדת וכל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך".

כמובן שאין זה דין דאורייתא אלא אסמכתא. אמנם היהודי אינו עושה מלאכה בשבת, אבל המלאכה נעשית. לכן באו חכמים ואמרו שיש כאן זלזול בכבוד השבת ואסרו שהמלאכה תעשה אף ע"י גוי. ולכאורה ה"ה בעשיית מלאכה בשינוי: אמנם האדם לא עשה מלאכה בכח"ג שיתחייב, אבל סוף סוף המלאכה נעשתה ויש מקום לאסור גם באופן זה.

אבל כאשר הרעיון המרכזי של המלאכה מוחמץ, המלאכה כלל לא נעשתה, אלא משהו הדומה למלאכה. ובזה אין לגזור גזירה חדשה – שמא יבא לעשות את המלאכה עצמה. לכן היו נוהגים³ במקומות רבים שגוי מכבה את הנרות בליל שבת. ההיתר הסתמך ע"ז שכיבוי כזה הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה. עשיית פחם ע"י כיבוי אסורה, אבל עצם הכיבוי אינו מלאכה. בתשובות נזכר שלצורך מצוה התירו כיבוי כזה (דאל"כ ידליקו בנרות פשוטים או קטנים). אבל יש אולי להוסיף הסבר נוסף להיתר זה ולהצדיקו. באמת אין איסור דאורייתא לכבות אש בשבת – זוהי רק הפעולה האסורה ולא עצם המלאכה. לכן הגמרא (ל"א ע"ב) קוראת לכיבוי סתירה, שכל איסורה מדרבנן בלבד. מלאכת כיבוי עניינה המהותי הוא יצירת הפחם, וכאשר אין יצירת פחם לא נעשתה המלאכה. כשיהודי יוצר פחם בכיבוי שמטרתו אינה הפחם אלא כיבוי האש בלבד, נעשתה פה מלאכה אלא שאינה צריכה לגופה, שלרבי שמעון אסורה רק מדרבנן ולרבי יהודה אסורה גם מן התורה – שהרי סוף סוף עשה היהודי מלאכה, וזהו האיסור החל עליו בשבת. אבל על הגוי אין איסור לעשות מלאכה, ורק אסור שתיעשה מלאכה על ידו, וכל עוד אין הוא מתכוון ליצירת פחם אין חשיבות לפחם זה ולכן נחשב הפחם כאילו לא נעשה כלל, והרי עצם הכיבוי אין בו שום חשיבות, ולכן לא נעשתה כאן מלאכה. מובן שאין היתר כזה שייך לכל מלאכה שאינה צריכה לגופה שגוי יעשנה, אלא רק בזו שאין בה שום חשיבות בעצמה, שמצד עצמה אינה יצירה כלל אלא סתירה. לכן כאשר הגוי מכבה את הנר לא

³ החתם סופר ח"ו סימן נ"ג מחה בחריפות כנגד מנהג זה, אבל בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן רמ"ז הצדיק את המנהג מן הטעם שבפנים, וכן הביא את המנהג באג"מ או"ח ח"ד ס"ו ס'.

קוּבֵץ שֵׁפֶתֵי כֹהֵן

נעשית מלאכה. ומה שנאסר לומר לגוי לכבות דליקה בבית כבר נתבאר בר"ן פרק חבית (ס"א ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה ובמקום פסידא) שהוא מחשש שמא היהודי הבהול על ממונו יכבה בעצמו.

(ה) בישול בכהמה אינו בישול. אנו רגילים לבחון בישול לפי התוצאות שלו. אבל ממש כשם שלא כל פעולה המאפשרת את אכילת האוכל היא בישול, כך לא כל חימום הוא בישול. הרמב"ם מביא בהלכה א':

"האופה כגרוגרת חייב, אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל או את הסממנים או המחמם את המים הכל ענין אחד הוא".

הרמב"ם לא כתב במה האדם אפה או בישל, ובהלכה ב' הביא שהמבשל בתולדות האור חייב "שהמבשל בתולדת האור כמבשל באור עצמה". ולכאורה קשה הרי לא הוזכר בישול באור כלל כדי שנלמד ממנו בישול בתולדות האור? אלא שבישול באור הוא הגדרת ומות מלאכת בישול, ואין מקום כלל לומר שדווקא המבשל באור חייב, שהרי אין מבשל שאינו באור.

כיון שהדרך לבשל היא באש, ממילא זוהי הגדרת המלאכה. ולכן כל בישול שאינו באש, לא נחשב ענף או תולדה של מלאכת בישול. מתקבלות אמנם תוצאות הדומות לתוצאות בישול, אך הפעולה אינה בישול, כיון שהגדרת בישול אינה בפעולת הבישול בלבד אלא גם בדרך עשייתה על ידי האש.

טעם הדבר הוא, שמלאכת בישול היא מלאכה שונה מכל המלאכות שהאדם עושה אותן מתחילתן ועד סופן, והיה מקום לומר שלא יתחייבו עליה אלא תידון כגרמא⁴. המבשל אינו עושה דבר בעצם הבישול, אלא רק מניח את התבשיל על האש. בשאר המלאכות אין חיוב שכזה. המטעין את חמורו וחמורו יצא לרה"ר, פטור, כיון שלא עשה את ההוצאה עצמה אלא רק את ההכנה לה. אולם כבישול אין הדין כן. למרות שהסיר רק הונח על האש והאדם לא היה מעורב בעצם הבישול והתבשיל הוכן מעצמו, האדם חייב. הסיבה לכך היא שהאש נתפסת ונחשבת מכשיר בידי המבשל. אבל תפיסה זו נובעת רק משום שדרך לבשל באש, ולכן מובן לנו בתודעתנו ותפיסתנו את המציאות שהיא מכשיר בידי האדם ולא כוח עצמאי.

ישנה מחלוקת מנין לנו שחורש בכהמה חייב. הרמב"ם (הלכות שבת פרק כ' ה"א) סובר שחורש בכהמה חייב רק משום שהתורה גילתה בפרוש: "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך" (שמות פ"ב פ"ט ט). הרי שלדעתו ללא הגילוי הייתי פוטר את החורש בכהמה כיון שהוא חרש רק בשותפות עם הבהמה. אולם הרמב"ן (השגות לספר המצוות שורש י"ד, מהדורת שיעור על עמ' קמ"א) חלק וכתב: "שאיילו בחורש בכהמתו מלאכת עצמו היא, ובהמתו עמו ככלי ביד האומן, כגון הגרזן ביד החוצב בו והמשור ביד מניפו". כלומר הבהמה היא רק כלי בידי האדם ולכן עשייתה מיוחסת לו. מחלוקת זו היא דווקא בכהמה – האם עשייתה מיוחסת לאדם, או שהיא יצור עצמאי.

⁴ ואמנם במגן אברהם סימן רנ"ב ס"ק כ' הסתפק מדוע מלאכה הנעשית באמצעות כוחות טבעיים תחשב גרמא, ולא אפיה (או בישול) וראה עוד בעניין זה להלן.

קוּבֵץ שִׁפְתֵי כֹהֵן

האש היא בוודאי כלי ביד המבשל, אלא שבשונה משאר המלאכות, פעולת האדם נפסקת כשהתחיל הכלי לפעול. הגדרת האש ככלי עבודה ולא כמצב גרידא, נובעת מהגדרה מיוחדת של השימוש בה, שאנשים עושים את כל צרכיהם באש ותופסים אותה ככלי. ואולי לכן צייתה התורה בפסוק מיוחד "לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת" (שמות פ"ב פ"ג ג') ונחלקו בגמ' (שבת ע' ע"א) האם הבערה ללא יצאת או לחלק יצאת, ולמ"ד ללא יצאת לולא הפסוק לא הייתי מחייב על הבערה. ויתכן שמעם הוא כיון שהדלקת האש איננה מלאכה ככל המלאכות אלא הכנה לכל המלאכות שאותם עושים באמצעות האש⁵.

ד) במהותן היסודית אין מלאכות שבת איסורים ואין הם נידונים על פי הכללים המגדירים עבירות. אדרבה, בחול המלאכות מותרות ומועילות, ודווקא המועיל בחול הוא האסור בשבת. לכן גדרי מלאכות שבת לא נלקחו מגדרי העבירות שבכל התורה, אלא מגדרי המועיל בחול. דבר זה גורם להבדלים יסודיים בין הפטור והחייב בהלכות שבת לבין הפטור והחייב באיסורים אחרים. הכופת את חברו ומניחו בצינה או בחמה עד שמת חייב על רציחתו, ואם כפתו והניחו במקום שסוף חמה או צינה לבוא אין בית דין ממיתין אותו, והרי הוא רוצח, ודורש דמים דורש ממנו דם (רמב"ם הלכות רוצח פ"ג הלכות ט-י). הרי שדין רוצח חברו באמצעות החמה חלוק לשנים, אם כפתו במקום שסוף חמה לבוא אין בית דין ממיתין אותו משום שרצח כגרמא בלבד, אבל אם כפתו בחמה נחשב הדבר למעשה רציחה בידים, אף שבישול בחמה אינו בישול בידים אלא נחשב לגרמא. עבירה – כרציחה – הנעשית בכל אמצעי שהוא נעשית עליה⁶. אולם מלאכות שבת אינן נידונות כעבירות, כאמור, ולכן הגדרת מלאכה בשבת תלויה גם בדרך הביצוע שלה. אמנם בדרך כלל אין חשיבות כיצד המלאכות נעשות, אך אם הן נעשות כדרך למרות שאינן נעשות כפי שנעשו במשכן תהיה המלאכה הנעשית בדרך אחרת חשובה לכל הפחות כתולדה. במה דברים אמורים, רק כאשר המלאכה נעשית כולה על ידי האדם. אבל בבישול אף שהמבשל משתמש בכלי, הרי הוא עושה זאת באופן שונה מן הדרך שבה הוא משתמש בכלים שבהם נעשות מלאכות שבת האחרות. במלאכות האחרות עוסק בהם העושה מתחילתו ועד סופו, כאמור, ואילו בבישול הוא רק מכין את הפעולה וזו נעשית מעצמה כשהאנרגיה המופקת מהאש היא המבשלת. א"כ מדוע המבשל חייב? רק משום שכך אנשים מבשלים, והאש מוגדרת כלי עבודה בחכמת האנשים מאז היותה חברה טכנולוגית. כך ניתן להגדיר את הבישול – אף שהוא גרמא במהותו – כמלאכה.

לעומת זאת בישול בחמה איננה מלאכה. השמש אינה כלי אלא מצב לעיתים היא מאירה במידה מספקת ואפשר לנצל את אורה וחומה, ולעיתים אין היא מאירה. לכן בתפיסה החברתית טכנולוגית אין חום השמש ואורה מוגדרים ככלי עבודה. גם בזמן שאפשר לנצל את חום השמש אין הוא כלי עבודה, אלא הוא מצב טבעי. זהו ההסבר בדברי רש"י. אין דרך לבשל בחמה⁷ ולכן הבישול בה הוא ניצול מצב שבטבע, שבנסיונות המיוחדות לבישול יש כאן גרמא בלבד שאי אפשר ללמוד מבישול באש שהיא אסורה.

⁵ צ"ע לגבי אש ככלי לחימום, שם ההנאה מעצם האש ולא כהכנה לשאר המלאכות. ויתכן שמלאכה כזו לא היתה במשכן והבערת אש כפי שהיתה במשכן אינה מלאכה בפני עצמה.

⁶ ואף שמגלה זקנו בתער חייב ובמספרים כעין תער פטור, זה משום שהגדרת העבירה היא גילוח בתער דווקא ולא סתם גילוח.

⁷ הגדל למקור חום היוצר בישול מהתורה הוא מקור חום זמין. המדד לכך שהוא זמין היא העובדה שדרך ב"א להשתמש בו.

קוּבֵן שֶׁפֶתִי כֹהֵן

היה מקום לאסור אם היה דמיון לבישול באור, אך כיון שהדברים שונים לא גזרו. לעומת זאת בישול בתולדות חמה דומה לבישול באור, כיוון שתולדות חמה זמינות גם כשהחמה אינה מאירה כבר, ולכן אסרו בישול בהם.

לכן כשכתב הרמב"ם "האופה כגרוגרת חייב, אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל", הוא לא הזכיר את אמצעי האפייה כיון שמהותה של האפייה או הבישול כמלאכה היא דווקא באש, ולכן היה צריך הרמב"ם לכתוב שהמבשל בתולדות האש חייב, כיון שהיה מקום לומר שגם זה רק ניצול מצב – יש למבשל חפץ שהתחמם באש והוא מבשל בו, וגם בישול זה יהיה רק גרמא. לכן מחדשת ההלכה שתולדות האור נידונות כמו האור עצמה. לעומת זאת בתולדות חמה הדין שונה. הן נידונות כמצב טבעי כעין מה שפסקה הגמ' (חולין ט"ז ע"א) שהשוהט בגלגל של מים הוא גרמא בלבד, כיון שיש כאן רק ניצול הזדמנות. ולכן גם תולדות חמה יהיו רק גרמא גם אם אצור בהם חום ממשי לבישול.

ז) מכיון שבישול דומה לגרמא, הגדרת הבישול כמלאכה תלויה ביוזמה ובשליטה של האדם במצב. המג"א (סי' רנ"ב ס"ק כ') מסתפק האם מן התורה מותר לטחון ברחיים של מים, משום שטחינה כזו אינה מלאכה אלא גרמא. ביאור ספקו הוא האם הרחיים המופעלים ע"י הנחר נחשבים ככלי וכשם שמתחייבים על בישול באור יתחייבו גם על טחינה ברחיים של מים, או שמא מוגדרים רק כניצול מצב בלבד. וגם אם נכנה סכר שיאגור מי נהר וייצור מפל מים מלאכותי שאפשר לטחון באמצעותו, או שנאגור את חום השמש כך שיהיה זמין גם לאחר שהשמש אינה מאירה עוד, וכיו"ב, עדיין זהו ניצול מצב בו יש אפשרות להקים סכר שכזה (מה שלא יהיה זמין במקום בו אין נהר כמובן), או מצב בו השמש מאירה באינטנסיביות מספיקה כדי לאגור את אנרגיית הקרינה שלה. אין כאן כלי רגיל וזמין למלאכת האדם לפחות כל עוד אין ניצול כזה של אנרגיית השמש נפוץ לצורך כל מלאכת האדם⁸. אולם ודאי שגנרטור שייצר חשמל – הן מאנרגיית שמש והן מאנרגיית מים זורמים – ייחשב כלי ממש, ושימוש בו יהיה איסור תורה, שכן חשמל הוא דבר זמין לבני האדם המשתמשים בו לכל מלאכתם.

זהו ההסבר בדברי ר' יוסי. הגיהנם הוא מקור חום קבוע, וכך הם חמי טבריא שאינם תלויים בגורם חיצוני מקרי, ולכן יש מקום לראות את חומם ככלי למלאכת האדם. לעומת זאת חכמים סוברים שמשום שחמי טבריא נמצאים רק במקום מיוחד בעולם, ואינם זמינים לכל בני האדם למלאכתם הרי אין הם מוגדרים ככלי למלאכה אלא כמצב טבעי, שהשימוש בו לבישול נחשב לגרמא.

גרמא הוא שימוש בנסיבות טבעיות המתאימות לצורכו של האדם. מלאכה עניינה היוזמה והאפשרות לעשותה בכל מצב. בישול יוגדר כמלאכה משום שהוא מעשה טכנולוגי, המשנה חפץ או אוכל ממצבו הטבעי למצב אחר.

הרעיון הבסיסי של הבישול הוא שהחומר הגולמי נמצא במצב טבעי (או מעובד על ידי מלאכות אחרות כמו הבצק הנילוש), המשתנה על ידי המלאכה למוצר מוגמר. השינוי

⁸ מהרש"ם בתשובה ח"ז סימן קל"ז צידד לומר שחפירה במכונת קיטור היא רק גרמא בשבת ואינה אסורה מן התורה. ונראה שהוראה זו היתה שייכת רק כאשר חפירה כזו היתה דבר חדש ובלתי רגיל בחיי היום יום, והשתמשו בה רק למבצעי חפירה מיוחדים.

קו ב י ש פ ת י כ ה ז

המושג ע"י הבישול הוא המצב הטכנולוגי של החומר – המביע את יישום כוונתו של המבשל באמצעות שליטתו בתהליך הבישול. מאחר ובעצם ניתן לראות את הבישול כגרמא, המלאכה אינה בעצם העשייה אלא בהבדל בין המצב לפני הבישול ובין המצב שאחרי הבישול, וזוהי מהות הבישול.

לכן קיימא לן שאין בישול אחר בישול. בשאר המלאכות אין הדבר כן, ובהחלטה יש מלאכה אחר אותה המלאכה, אם בפעם השנייה השתפר המוצר באופן משמעותי. אמנם תה"ד (ה"א סי' נ"ו) הביא שאין טוחן אחר טוחן, אך הוא אינו עוסק בטחינת קמח לעשותו דק יותר, אלא בטחינת לחם והחזרתו למצב של פירורים. ומאחר שהלחם אינו במצב הטבעי של גידולי קרקע אין בו טחינה. ולכן באמת יש איסור לעשות טחינה דקה אחר טחינה גסה. ובפירוש איתא בגמ' (ע"ג ע"ב) שיש חורש אחר חורש, וזומר אחר נוטע, ומשקה אחר זורע. אבל דבר המבושל כמאב"ד או כל צרכו ונתבשל שוב, ודאי שיש רווח בתוספת הבישול – לפחות חום או צימוק של האוכל, כי אחרת לא היה טעם לעשות את הבישול הנוסף. ועכ"ז פטור המבשל אוכל שמבושל כבר. הטעם לזה הוא שמהות הבישול היא הבאה מהמצב הטבעי למצב הטכנולוגי שיד האדם תהיה ניכרת בדבר המבושל. ברגע שדבר זה קרה, והחפץ כבר אינו במצבו הטבעי אין כבר מקום להגדרת הבישול הנוסף כמלאכה, כיוון שהוא רק גרמא, כאמור.

דברי הרמב"ם "דבר שא"צ בישול כלל", פירושים דבר שהבישול אינו מתקן אותו ואינו משנה אותו, ואם הוא משתנה השינוי רק פוגם בו. הדוגמא לכך היא שמן שהגמ' מביאה (מ' ע"ב) שאין בו בישול כי הבישול מקלקל אותו. אמנם יש רווח של חום וכיו"ב בבישולו, אבל השמן עצמו רק מתקלקל ונפגם. הסיבה שאין כאן בישול היא לא משום חסרון בפרט מפרטי הבישול, אלא שאין זה בישול בהגדרה.

משום שבישול הוא גרמא ולא מעשה בידים, חשיבות הבישול היא מפני היוזמה שבו והפיכת חפץ טבעי לחפץ השייך במובהק לחברה שיש לה טכנולוגיה, ובלבד שהתוצאה טובה יותר וראויה יותר לשימוש ממה שהיה קודם המלאכה. לכן אין בישול אחר בישול, ואין בישול בדבר שאינו צריך בישול כלל. מכאן שדבר שאינו צריך בישול כלל אינו דבר הנאכל כמות שהוא חי, אלא דבר שהבישול אינו מתקנו בשום צורה. לכן סמך הרמב"ם פטור מבשל דבר שבושל כבר או שאינו צריך בישול כלל לדין מבשל בחמה, בתולדותיה או בחמי טבריא, שכולם יוצאים מכלל מלאכת בישול מצד עצם מהותה ועניינה.

(ח) הרמב"ם פסק (פרק ט' ה"ו):

"המתוך אחד ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל. וכן הממסם את הדונג או את החלב או את הזפת והכופר והגופרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב. וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל. כללו של דבר בין שרפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל".

קוּבֵץ שֵׁפֵתֵי כֹהֵן

הרי שהמתיך מתכת שהותכה כבר חייב. ולכאורה דבר זה הינו סתירה לרעיון שנאמר, שהרי מדובר במתכת שעוד לפני התכתה עברה כבר מהמצב הטבעי של עפרה למצב הטכנולוגי של גוש מתכת, ואם כן בישולה הוא ודאי כישול אחר כישול שפטורים עליו?

הרמב"ם קורא למתיך מתכת תולדת מבשל. ולכאורה קשה הרי זו מלאכת בישול היחידה המוזכרת בפירוש בתורה בהקשר של המשכן: "ויהי מאת כבר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת" (שמות פרק ל"ח פסוק כ"ז), ומדוע היא תולדה ולא אב? אלא שלמרות שיש שינוי בין מתכת חמה ונוזלית למתכת קרה, מכל מקום שתיהן הן אותה המתכת לפני החימום ואחריו, אלא שמתכת נוזלית ניתנת ליציקה אל תוך תבנית. אין פה זיכוך וצרוף המשנים את הרכב המתכת אלא התכה בלבד. לכן באמת אין כאן תהליך ההופך מוצר טבעי למוצר טכנולוגי אלא יש כאן רק דבר הדומה לבישול: עשיית פעולה טכנולוגית בעזרת האש. ונתחדש בכתובים שגם זו מלאכה שהרי נכתבה בפירוש במלאכת המשכן. אילו התורה לא היתה כותבת על יציקת אדני הכסף היה המתוך מתכת פטור, כיון שיש כאן חיסרון מהותי ממלאכת בישול. ורק כאשר הזכירה התורה את היציקה במשכן, וממילא את החיוב להפסיקה בשבת, קמ"ל שהתכת מתכת אסורה. ומכל מקום איסורה הוא רק כגדר תולדת בישול ולא בישול עצמו.

הרמב"ם מחלק את ההלכה הנ"ל לשלשה חלקים: המתוך מתכת, המרפה גוף קשה והמקשה גוף רך. מבנה זה מהווה ראיה לכך שדין המתוך שונה משאר דיני בישול, ומתחייבים עליו למרות שאין בו מעבר ממצב טבעי לטכנולוגי, וזאת משום גזרת הכתוב. לעומת זאת המשך ההלכה דנה בכללים הרגילים של בישול של הבאה ממצב טבעי לטכנולוגי, ואותם כולל הרמב"ם בסוף דבריו.